

CityFace: Практики саморепрезентації багатонаціональних міст в індустріальну і постіндустріальну добу

Міста є центрами культурної та етнічної взаємодії, різноманітних інновацій, від яких в індустріальну, а тим більше в постіндустріальну добу став залежати розвиток суспільства в цілому. Місто як динамічна система постійно змінюється, перебуваючи в пошуку власного актуального обличчя. Зокрема, постійно змінюється простір міста: крім видимих і цілком матеріальних змін, відбувається оновлення й символічного простору міста. Символічна структура міста представлена насамперед пам'ятниками, меморіальними дошками, знаками, визначальними спорудами, назвами вулиць, площ тощо. Зміни символічних архітектурних доміант, руйнування чи спорудження нових пам'ятників і меморіальних дощок, перейменування назв вулиць і площ стають проявами символічного кодування й перекодування міського простору.

Стрімке зростання кількості та значення міст для розвитку суспільства у ХХ ст. зумовило інтерес до урбаністичних досліджень представників різних наукових дисциплін. Якщо до 1970-х рр. міські дослідження здебільшого були полем діяльності соціологів, то надалі проблеми, які пов'язані з матеріальним, функціональним і символічним простором міста, також потрапили в дослідницький фокус істориків і культурологів. Попри дискусії, які й досі тривають навколо концептуальних понять і теоретичних напрацювань урбаністичних студій, все більше дослідників розглядають місто як специфічний «соціальний інститут» із власною динамікою соціокультурних, соціально-економічних і суспільно-політичних процесів. Міста все частіше бачать як «місця», що наповнені певними сутностями, як епіцентри, що породжують нові явища культури. Відповідно міста постають не просто як фізичний простір, а й «місця» формування сенсів та ідентичностей.

Дослідження символічного простору міст України відповідає актуальним тенденціям сучасних урбаністичних студій. Зокрема, актуальним виглядає вивчення трансформацій, що відбуваються в країні, яка формує нові орієнтири та долає старі ідеологічні та соціокультурні перешкоди. Попри помітну кількість праць, присвячених матеріальному та функціональному простору міст України, символічний простір, комемораційні та ритуальні практики, розважальна культура та практики дозвілля міст України (враховуючи їхній історичний розвиток) здебільшого залишаються поза увагою дослідників. Між тим саме символічний простір міста утверджує його специфіку та наповнює життєвий світ його мешканців особливим змістом і ціннісними орієнтаціями.

Крім того, автори сучасних досліджень міського простору України, як правило, не аналізують реакцію міських мешканців – їхні дії, моделі поведінки, емоції, які ініційовані символічним

простором міста, маркування ними нового та застарілого, того, що визначається як «гордість» чи як «сором» у предметному оточенні. Між тим, як відомо, формування образу міста є двостороннім процесом, який пов'язує спостерігача й те, що спостерігається (Кевін Лінч «Образ міста»).

У 2018 р. за підтримки Програми імені Ковальських та Програми вивчення сучасної України Канадського інституту українських студій Альбертського університету (Едмонтон, Канада) розпочато новий науковий проект, присвячений дослідженню символічного простору міст України. Проект має назву: «Практики саморепрезентації багатонаціональних міст в індустріальну і постіндустріальну добу». Цей проект запропонували науковці Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна (керівник проекту – завідувач кафедри історіографії, джерелознавства та археології, д.і.н., проф. С.І.Посохов; асистент керівника – доцент тієї ж кафедри, к.і.н. Є.С.Рачков). Учасниками проекту є багато інших дослідників з Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, Харківської державної академії культури, Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, Харківський національний медичний університет та ін. Також до проекту долучилися науковці з інших міст України та зарубіжжя, зокрема представники таких інституцій: Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Донецького національного університету імені Василя Стуса, Запорізького національного університету, Одеського національного університету імені І.І.Мечникова та Центрально-Європейського університету (Будапешт, Угорщина).

Мета проекту – здійснити комплексне міждисциплінарне дослідження символічного простору міст України. Насамперед ідеться про те, щоби виявити «обличчя» певних міст та схарактеризувати процеси трансформації ідентичності його мешканців.

Для дослідження були вибрані такі міста України: Дніпро, Запоріжжя, Одеса, Харків, а також Донецьк. Усі вони відповідають певним критеріям. По-перше, вибрані для дослідження міста є великими промисловими, освітніми й культурними центрами Східної та Південної України. По-друге, зазначені міста є гетерогенними за своєю природою, вони повною мірою відчули наслідки соціокультурних і суспільно-політичних трансформацій ХХ – початку ХХІ ст. Портрете саме в цих містах значною мірою зароджувалася «нова» українська культура, тобто пропонувалися нові культурні зразки, варіанти поведінки та настанови в індустріальну добу. Крім того, Харків та Одеса ще й мають тривалу університетську традицію, яка передбачає як ритуалізацію, так і високий рівень саморефлексії та широкий спектр культурних інновацій.

Комплексність дослідження символічного простору міст України передбачає залучення різних типів джерел: візуальних і картографічних матеріалів, спогадів та усних свідчень (інтерв'ю), місцевої періодики, актових джерел, промоматеріалів та музейних експонатів тощо. Особлива увага під час аналізу цих джерел буде зосереджена на місцях колективної пам'яті та комеморативних практиках, а також на практиках дозвілля.

Завдання проекту:

- Простежити виникнення та еволюцію практик саморепрезентації міста («винайдення» міських традицій та їхня трансформація; порівняльний аналіз практик саморепрезентації міста в індустріальну й постіндустріальну епоху; міські урочистості та їхні інтерпретації; «боротьба» за збереження культурної спадщини; розуміння «традиційного» для міста; історичні реконструкції як маркери «специфіки» міста; роль ендогенних та екзогенних чинників).
- Дослідити знакове середовище багатонаціонального та поліконфесійного міста.
- Проаналізувати варіанти місцевих ідентичностей, чинники змін («навздогінна» стратегія; масовізація культури тощо), конфліктні зони та канали діалогу, культурні контрасти та композитні культурні сполучення.
- Зафіксувати районування та ландшафт міста (рухливість «зон престижу»; архітектурні домінанти та їхня зміна; пам'ятні місця та їхнє ранжування; вплив певних структур (університети, заводи, вокзали, порти) на ландшафт міста тощо).

Дослідження розраховане на 3 роки та передбачає проведення «польових» досліджень у містах для збирання й попереднього аналізу матеріалів; фотофіксацію символічного простору та «місце пам'яті»; інтерв'ю зі свідками й ініціаторами трансформації міського простору; аналіз контенту міських інтернет-форумів та відповідних груп у соціальних мережах; аналіз музейних експозицій; картографування символічних об'єктів тощо). Створення бази даних на основі зібраного матеріалу (пам'ятники та пам'ятні місця; урбаноніми; центри розваг і місця дозвілля; міські свята та пам'ятні події тощо) бачиться важливим результатом основного етапу проекту.

Загалом проект «Практики саморепрезентації багатонаціональних міст в індустріальну і постіндустріальну добу» передбачає дослідження актуальних питань, пов'язаних із культурною спадщиною та історичною пам'яттю, регіональною гуманітарною політикою, формуванням ідентичностей, соціокультурними аспектами посткомуністичної трансформації в Україні, міськими дослідженнями тощо. Вважаємо, що цей проект матиме важливі академічні та практичні наслідки. Утім, його реалізація неможлива без залучення широкого кола зацікавлених осіб. Ми сподіваємося, що здійснення цього проекту дозволить об'єднати зусилля як фахівців, так і аматорів, усіх тих, хто цікавиться історією та сьогоденням «свого» міста, хто прагне розвивати його найкращі традиції, зберігати та популяризувати історико-культурну спадщину.

С.І.Посохов, Є.С.Рачков